

ПЕДАГОГИК ФАОЛИЯТДА ЎҚИТУВЧИНИНГ ИЖТИМОЙ ФАОЛЛИГИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР

Бегимқулов Файзулла Эргашевич

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти доценти
begimqulov2020@mail.ru

Шоназаров Жамол Умирзоқович

Қарши муҳандислик-иқтисодиёт институти катта ўқитувчиси
shonazarov77@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Мақолада педагогик фаолият ва унинг мазмуни, таълим тизимидаги ислохотлар, ўқитувчи шахси, бўлажак ўқитувчининг ижтимоий-психологик хусусиятлари, унинг касбий шаклланиши ва шахсий сифатлари, компетентлиги, ахлоқий фазилатлари, ижтимоий фаоллиги, ёш ўқитувчининг янги шароитдаги ижтимоий адаптацияси, касбий маҳорати, маҳоратга эришиши йўллари, ижтимоий фаолликка асос бўлувчи психологик омиллар, ўқув-тарбия жараёнида таълим инновацияларидан фойдаланиши йўллари атрофлича ёритилган.

Шунингдек, ўқув – тарбия жараёнини педагогик технологиялар асосида таъкил этиши, ўқитувчининг дарсга тайёргарлиги ва уни ўтказиши методикаси, ўқитувчи ижтимоий фаоллигининг темперамент хусусиятлари билан боғлиқлиги, шахсни касбий фаолиятга тайёрлашда ижтимоий психологик тренинглар ўтказиши, ўқувчиларни ҳамкорликда ўқишга ўргатиши ҳамда улар билан индивидуал ёндашиши масалалари келтириб ўтилган.

Калим сўзлар: *ўқитувчи шахси, педагогик жараён, педагогик фаолият, педагогик маҳорат, касбий шаклланиши, ахлоқий фазилатлар, ижтимоий фаоллик, ижтимоий-психологик тренинг, темперамент, ўқувчи, педагогик ҳамкорлик, ижтимоий адаптация, педагогик технология, самарадорлик, инновацион фаолият, педагогик тажриба, педагогик ижодкорлик.*

ABSTRACT

The article deals with pedagogical activity and its content, reforms in the education system, the teacher's personality, socio-psychological characteristics of the future teacher, his professional formation and personal qualities, competence, moral qualities, social activity, social adaptation of the young teacher to new conditions, professional skills, ways to achieve mastery, psychological factors underlying social activity, ways of using educational innovations in the educational process are

covered in detail.

Also, the issues of organization of the educational process on the basis of pedagogical technologies, teacher preparation and methods of teaching, the relationship of teacher's social activity with temperament, social psychological training in preparing for professional activity, teaching students to read collaboratively and approach them individually.

Keywords: *teacher personality, pedagogical process, pedagogical activity, pedagogical skills, professional formation, moral qualities, social activity, socio-psychological training, temperament, student, pedagogical cooperation, social adaptation, pedagogical technology, efficiency, innovative activity, pedagogical experience, pedagogical creativity.*

КИРИШ

Ўзбекистон ижтимоий-иқтисодий ҳаёти ва унинг етакчи тармоқларини ривожлантиришга эришиш таълим муассасаларида чуқур билим ва пухта касб-хунар тайёргарлигига эга бўлган ёш авлодни тарбиялаш йўлида яхлит узлуксиз таълим тизимини шакллантирувчи ўқитувчи фаолиятида замонавийликни ва юксак педагогик тажрибага эга бўлишни талаб этади. Замонавий таълимнинг асосий мақсади жамият ва давлат учун ҳар томонлама ривожланган, жамиятга, меҳнат фаолиятига ижтимоий мослашувчан, ўз устида ишлай оладиган шахсни, рақобатбардош мутахассис кадрларни тайёрлашдан иборат. Ушбу вазифаларни тўлақонли адо этиш ва баркамол авлодни тарбиялаш бевосита ўқитувчи-мураббийнинг касбий билимдонлиги, педагогик маҳорати, ижтимоий-психологик хусусиятлари, ижтимоий фаоллиги, ижтимоий фаолликка асос бўлувчи психологик омиллар, педагогик назокат ва ахлоқий фазилятлари асосида руёбга чиқарилади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДЛАР

Ушбу ишда билишнинг мантиқийлик, илмийлик, узвийлик, изчиллик ва тизимлилик, таълим-тарбиянинг бирлиги қоидаларига амал қилинган бўлиб, мавзунини ёритишда таҳлилий, эксперимент, кузатиш, психологик тест, прогностик методлар, муаммоли ўқитиш, интерфаол методлар асосида бўлажак ўқитувчининг шахсий ва касбий сифатлари уйғунлигини таъмин этишга қаратилган омиллар, касб маҳорати, касб маданияти, ижтимоий фаол ўқитувчи шахси шаклланишининг асосий психологик омиллари акс этган. Таълим-тарбия жараёнига инновацияларни тадбиқ этиш ва шахсни касбий фаолиятга тайёрлашда ижтимоий психологик тренинглари ўтказиш, ўқувчиларни

ҳамкорликда ўқишга ўргатишда М.Н.Назаровнинг “Шахс фаоллигида ўқитувчи маҳорати” номли мақоласи, М.Қ. Қуронов ва З.Қ.Қурбаниязовлар ҳаммуаллифлигидаги “Ижтимоий педагогика” ҳамда В.М.Каримованинг “Ижтимоий психология ва ижтимоий амалиёт” номли адабиётлари манба сифатида олинди.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Бўлажак ўқитувчи шахсининг ижтимоий фаоллигида у томондан эгаллаётган педагогик-психологик билимлар, педагогик ва малакавий амалиётлари алоҳида ўрин тутди. Ўқитувчи шахси компонентлари сифатида қуйидагиларни ўзлаштириши мумкин: шахсининг педагогик фаолиятга йўналтирилганлиги (педагогик фаолият билан боғлиқ бўлган қизиқишлар, майиллар, мотивлар, сабаблар ва эътиқод); умумий ва махсус қобилиятлари (педагогик, ташкилий, коммуникатив математик, техник ва б.); ривожланган педагогик тафаккур; педагогик артистизм. Чунки, талабани бўлажак ўқитувчи сифатида педагогик ва психологик омиллар моҳиятини билиб ва амалга тадбиқ этиб бориши ижтимоий фаолликнинг мазмун ва моҳиятини янада бойишига олиб келади [1].

Педагогик фаолиятга тайёргарлик кўраётган ўқитувчининг ижтимоий фаоллашув жараёнига бир қанча омиллар, жумладан, таълимга инновацион технологияларнинг татбиқ этилиши, таълим мазмунининг бойитилиши ва такомиллаштириш жараёни, ҳамкорликда таълим олиш ва ўқув жараёнини лойиҳалаштириш жараёнлари таъсир этади. Ижтимоий фаол ўқитувчи ўзининг ижодий изланишлари асосида доимо янги муваффақиятларга, ютуқларга эришиш сари интилади, муваффақиятсизликдан эҳтиёт бўлишга, ундан сақланишга ҳаракат қилади. Ижодий изланишлар жараёнида у «нимага эришдим» ва «нимага эриша олмадим» деган саволга жавоб излайди. Фаол ёки турғун ҳаракат мотивлари нималардан иборат эканлигига таҳлил кўзи билан қарай бошлайди. Бу жараён олиб борилган тажриба-синов ишларимизда янада ўз эътирофини топди.

Ўқитувчи шахсининг ижтимоий фаоллиги мамлакат ҳаётининг барча соҳаларида тўлақонли иштирок этиши, жамиятга ижобий муносабатда бўлиши ва ижобий таъсир кўрсатишида кўринади [2]. Ижтимоий фаол ўқитувчи шахси шаклланишининг педагогик омилларини атрофлича ўрганиб, уни яхлит тизим ҳолида қуйидагича тавсифлаш мумкин:

- Педагогик ва ижтимоий қонуниятлар уйғунлиги;

- касбга тўғри йўналтириш;
- ижтимоий ҳаётга тўғри йўналтириш
- касб масъулиятини англаш
- ижтимоий масъуллик ва касбга садоқатли бўлиш;
- ижтимоий бурчни англаш;
- касбий ва ижтимоий ташаббус;
- педагогик ва ижтимоий ҳамкорлик;
- илмий-ижодий изланувчанлик;
- касбий маҳорат ва педагогик тажриба;
- педагогик фаолиятда ижтимоий-психологик фаоллик
- касбий рақобатбардошлик

Демак, касбий фаолиятда интилувчанлик ва узлуксиз ижодкорлик позициясида тура оладиган, шахсий ва касбий сифатларининг жамият мақсадлари билан уйғунлашуви ва жамиятдан олувчи манфаатлари нисбатини теран англовчи фаол ўқитувчини ижтимоий фаол ўқитувчи деб атаймиз. Ижтимоий фаол ўқитувчи шахси шаклланишига таъсир этувчи психологик омиллар ҳар хил ва педагогик-психологик омилларни айрича ҳолда ўрганиш ва татбиқ этиш мутлақо мумкин эмас. Чунки ижтимоий фаоллик шахсга тааллуқли бўлиб, педагогик ва психологик омиллар бир-бирини уйғун равишда тўлдирди ҳамда динамик шаклланиш характериға эға бўлади [3].

Тадқиқот натижаларимизға мувофиқ, ўқитувчи шахсининг ижтимоий фаоллигини ўрганишда ҳудудий ўзига хослик ва тегишли шарт-шароитлар ҳисобға олинди ва бу кузатиш ва экспериментлар натижасида амалиётчи талабаларда бегоналар, ёши катталар, тажрибали ўқитувчилар даврасида бир мунча тортиниш, истиҳола қилиш ёки шошиб қолиш ҳоллари тез-тез учрайдики, бу жараён маълум бир сунъий муҳитни келтириб чиқариши мумкин. Бўлажак ўқитувчидаги бундай ҳолат педагогик маҳорат қирралари ва ижтимоий тажрибанинг етишмаслигида кузатилади. Бу бир томондан табиий ҳол ҳисобланади. Аммо касбни тўғри танлаган ва эғаллаётган касбига нисбатан қизиқиш ҳамда масъулият ҳисси билан қарайдиган бўлажак ўқитувчининг ижтимоий фаоллиги ўқувчилар жамоаси билан тез тил топиб кета олиши, болаларнинг ҳурмат ва ишончини қозониши, билимдонлиги, ташкилотчилиги ҳамда энг муҳими ўқувчилардан чўчимайдиган, тортинмайдиган, синф ўқувчилари фаолиятини ўқув-методик талаблар даражасида ташкил эта оладиган бўлишида кўзға ташланади. Ёш ўқитувчининг янги шароитдаги ижтимоий адаптацияси, ижтимоий ҳаётға фаол кириб бораётган мутахассисни

келгусида ўз касбининг устаси бўлишидаги муҳим психологик омиллардан бири ўқитувчининг руҳан ва жисмонан соғломлиги деб кўрсатилган. Ўқитувчи руҳан ва жисмонан соғлом бўлмаса, ижтимоий фаоллик у ёқда турсин ўқитувчи бўлиб ишлашга ҳам ҳаққи бўлмайди. Руҳан соғломлик жуда кўплаб психологик омиллар ривожига ўз таъсирини кўрсатиши мумкин. Ўқитувчи меҳнати адолатли равишда ва ўз вақтида рағбатлантириб борилса, ўқитувчи ўзида руҳан бардамлик ва ўз-ўзига нисбатан ишонч сезади, илҳом билан ишга киришади ҳамда унинг ижтимоий фаоллигини оширади. Шунингдек, бўлажак ўқитувчининг ижтимоий фаоллигига асос бўлувчи жуда кўплаб психологик омиллар бевосита шахс темпераменти билан чамбарчас боғлиқ эканлиги педагогик тажрибаларда маълум бўлди [4].

ХУЛОСА

Хулоса сифатида шуни айтиш жизки, педагогик ҳамкорлик, шахслараро муносабатларда шахс ижтимоийлашувининг асосий хусусиятларидан бири ҳисобланади. Бу борада ижтимоий фаол ўқитувчи шахсини шакллантиришда педагогик тажрибаларга таянган ҳолда яна бир психологик омилларидан бири бўлажак ўқитувчилар билан ижтимоий психологик тренинглари олиб бориш мақсадга мувофиқ ва катта амалий аҳамиятга эга.

REFERENCES

1. Ахмеджанов М.М. Педагогик маҳорат. –Т.: 2004.25 бет.
2. Жумаев А. Кадрлар тайёрлаш миллий модели асосида ижтимоий фаол шахсни шакллантириш // Узлуксиз таълим, №6,2006, 79-83 б.
3. Салиева З. Ижтимоий педагогика. –Т.: “Адабиёт учқунлари, 2019. -114 б.
4. Қуронов М.Қ. Қурбаниязова З.Қ.Ижтимоий педагогика. -Т.: 2003.-48 б.